

ספרים

לברידותו המאוּמַת. צבי פרידמן, מפקדה של הגיזרה, נאשם בפתחנות ומגורש בחרפה. משוכה בדינו, הוא מת מיתה טראגית. אביתר, שאינו יודע אישר מש" פחתי מחמת עקרותה של אשתו, יוצא להיפוע מרוצ" זה של משפחת פיין ומסתמא בשתי עיניו. נעמי אשתו מבקשת להשכיח את דבר עקרותה בליל עגבים מוזר. גם לה לא ניתן להימלט מיד הפורענות השלוותה אל בעמה. היא אנוסה לשוב אל אביתר העיוור. על הכל בסוכה הרגשת ערן אבוד, שמעולם לא היה ערן אלא לאתר שאבד. מוסנזון אינו מתרצה לחיים אף כלשהו. מפני כפיית־טובה של הגורל הופכת נעמה למקום מארה. שעת אירצון היא, אך אפיוזות בלבד, גם כשהן חוזרות ונשנות, אין בהן כדי מסכת חיים טראגית.

שמיר, ב. הוא הלך בשדות", שופע אף הוא איתה טראגיות ללא טעם. החיים אבסורדיים במושב כבקר בוך, מפני שהגורל הוא גורל והאנשים נתונים בידו. גונדעולם בירוני נגול הפעם לא בתוך סימטאות הגיטו אלא בשדות הכפר העברי. ודאי שלא זאת ביקטו שני המספרים לומר, ובכל זאת היא המסקנה המתחייבת מדבריהם.

שלא כמוסנזון, רואה שמיר את היריעה בשל" מותה. ההתאמה שבין הרקע והנפשות הפועלות בו עשויה בהקפדה יתרה על זו שמצאנו בסיפורו של מוסנזון. העלילה מתרקמת סביב אורי, בכורו של הקר בוך ומבחרוי פלמ"ח, והרי לפנינו טראגדיה של אבי אורי, וילי, וטראגדיה של אמו, רותקה, וטראגדיה של מיקה נערתו, ובמידת־מה גם של אורי עצמו. אך בקיבוץ יש גם הזוי של יצירה, תבלי מפעל והזוּתו. שמיר זוכר זאת. אלא שצד זה עשוי בעיקרו "סקירות" ורפורטזות בטולות רוח־היים. כנגד החיות והרטט שבתיאור הגורלות הטראגיים, נשאר תיאור ההזוי הקיבוצי בכללו נטול־דם, כאילו צרות־עין שונתה בו מחשש שמא יאפיל מהלך־החיים הרגיל על האפקטים הדרמטיים. הרי כמוסנזון כשמיר יודעים את ההזוי המתואר על כל גילוייו. שמיר אף יודע, במשב השירה, להצביע על הטבעי ועל המלאכותי שבהזוי, על החולין ועל הקדושה שבו. אלא כמוסנזון אף הוא מקריב הכל לאותה גישה היפותיטית־דרמטית ולאותה תפיסת־עולם פסימית שיותר משהיא השקפה מבוססת, אינה אלא היפותיזה הלוקחת משום מה את לב מספרינו הצעירים.

לדרכו של הסיפור העברי החדש

א. שאנן

החורשה בגבעה מאת ס. יזהר.
הוצאת ספרית פועלים, תש"ח.
הוא הלך בשדות מאת משה שמיר.
הוצאת ספרית פועלים, תש"ח.
מי אמר שהוא שחור מאת יגאל מוסנזון. כנ"ל.

דין הוא שנחזיק טובה למספרים עברים הנדרשים לבעיות הזור והאבקותו. יזהר שטיר, ומוסנזון — שלשתם בחונים למעינה של התקופה, מאייה, בעיר־ תיה, אלא שיש מן הבעיות שיום מותן סמוך ליום לידתן וערכן הזוף עדימהרה רק ארכיאולוגי בלבד; ויש מהן שיום לידתן אינו מתחר ואילו טעם קיומן עומד לדורות. ובמקום שנפרדות הבעיות למיניהן, נפרדות גם דרכי המספרים. לא כולם השכילו להב־ דיל בין הראשונות לאחרונות.

הצד השהו בשלושת המספרים הוא הרקע — "הזי־ הרובים". וכי תימה הוא? כל שנה משנות היינו האח־ רונות אומרת אימה ושירה, ואי אפשר למספר העברי שלא יהא משגית בה, אך כלום נשאר למספר ולכוח־ ההמצאה שלו מקום להתגדר בו? היש טעם להתחרות במציאות? במקום שההזוי עצמה אומרת שירה, תוהה המספר על מקורי־ניקתה של השירה. והאמת ניתנת להיאמר: ככל שהמספרים העברים החדשים התערר באותה הזוייה, כיוהר, כשמיר וכמוסנזון — לא בכלום היא מתקיימת.

ב.מי אמר שהוא שחור" נתגלה מוסנזון כצייר של שעות־משבר. הרקע של מושב הזי על הרבו, חזקה שהוא דרמתי למדי. אך מכיון שבא להוסיף עליו צרור של דראמות, עמוסות אפקטים חדי־משמעים בתכלית, נחסמת הדרך לפני הסברה הדקה, שעשויה להוליך את הקורא לתוך־תוכה של ההתארעות. אכן אותו מקור הייה הכמוס נשאר סמוי מן העין. מוסנזון נוטה אל הקולניות האפספרסיוניסטית, שצבעיה מוב־ הקים וצליליה מוגברים. גודש צבעי האדרם והשחור מטלף את המונח הזיו של המושב נעמה. והן הצבי עים השקטים הם עיקר גונו של אותו קיבוץ אנושי. המושב עומד על נפשו בפני כנופיות ערביות. אשתו וילדיו של אברהם פיין נרצחים והוא, האב, נתון

1

שלושת המספרים דומים בהשקפתם על הטבע האנושי. לא תמצא בנפש גבוריהם מניעים לא טהורים. והרי יש בזה חידוש לא מועט לגבי הדורות הקודמים, ואין צריך לומר לגבי דור-ההשכלה וזה שלאחריו, שלא ניאוו לראות באדם אלא יצור מושחת. אדמת-הארץ עדיין לא הצמיחה בסיפור העברי (אם לדון על פי מוסנון ושמיר) תפיסת-עולם אופטימית. אך בתפיסת-טבע האדם הביאה טוהר מרובה, עד כאן שותפים השלושה לתפיסה אחת, ועד כאן בלבד. שלושת המספרים נוהגים קדושה בטבעו של אדם, אלא שיוהר מגלה את כל הניתן לגילוי ברובדי הנפש, ואילו מוסנון זון סבור שכל שאינו „דרמטי“ אינו ראוי שיזכר. הוא בונה, שלא מדעת, חיץ בין הניחודים שלו להיחודים היתירים בתורה המתוארת. ברצונו להאדיר חזויות מסוימות בנפש הגיבור, ניתק אותו מקרקע המציאות של המושב ואף עיוות את דמות-דיוקנו. לעומת זה, גבוריו של יוהר הם גוני-נוניה של חברה מסוימת.

המשברים שבנפש גבוריו של מוסנון מצוינים בכוח משכנע לפרקים ובהם, בעיקר, שמורה עצמיותו המיוחדת של המספר, שהולכת ומשתבשת, כל אימת שהוא משים בפיי-גיבוריו טיראדות פסיכודרפילוסופיות. שלא לצורך, ברם, האדם אינו עשוי משברים לוחטים בלבד, ואי אתה מבין במעשי אדם בשעות משבר, אם לא ניתן לך לעמוד על טיבו של האדם בשעות כתיקונן. אמת פשוטה זו נעלמה ממוסנון. דמויותיו פרט לאברמוב הזקן, משמשות אפיוודות ואינן משמעות את עצמן. דמותו של אברמוב, היא לבדה שלמה עם עצמה ועם סביבתה. אכר נוקשה, קשוח-לב מפני יושר מבטו ויושר שאיפתו, הוא משקף, בתקיפותו, את האמת של המושב נעמה. הוא אחד תמיד, דמות הצובה מאדמת נעמה ומאבני הבולת שבסביבתה. שמיר, דמויותיו נטועות בחלקן באדמת הקיבוץ, אך בחלקן בלבד. נאמנותן להווי ולרקע גדולה, בדרך כלל, מזו שמצאנו ב„מי אמר שהוא שחור“. היחיד הוא מרכז ההתהוות גם בסיפורו של שמיר, היודע לעצב דמות-דיוקן (דבר נדיר בסיפורו של מוסנון, כאמור). שמיר נוהג בעיצוב דמויותיו כמצייר פורטריסים. תוכו וברו של המצויר מוגשים לנו לאלתר, עם הצצה ראשונה, אלא שהוא מצייר לא דיוקנאות בעלמא, אלא כידי. משמע, ברחמים גדולים.

בין כל הדמויות המרובות של שמיר ומוסנון, לא מצאנו אחת (פרט לאברמוב, כאמור), שתדע להטיל את מרותה על החיים ולא תהיה טרף לגורל תמיד. שום גיבור ב„הוא הלך בשדות“ אינו בא על סיפוקו — כמעט אישור להגחה הדתית הקתולית, שאין אדם עשוי להנחיל לעצמו אושר אלא בתסד האל. האמנם

האמנם האמת שבחיינו היא שכפחה על המספרים העברים אותה תפיסה? לא, משיב יוהר בספורו „החורשה בגבעת“, אף כאן מצוי הרקע של „הווי-הרובים“, אלא שיוהר אינו בא לגבור בקולו על קולה הרם של המציאות. הוא בא לתוות בנועם גדולתה בלא שיתעלם מקטנותה. מבקש הוא את התמונה בשלימותה — מתוך התאמת הצבע למצויר ולא של המצויר לצבע, כמעשה מוסנון. ואף על פי שפורש יוהר את יריעתו על לילה אחד בלבד, יוצאת מתחת ידיו אפופייה מושלמת ורצופה בשילוב האבסטרקטי והטבעי, הגלוי והנסתר. אמנם שעה של אירצון גם כאן, אלא שליוהר יש הזות של אמן ולא היפותיות פסימית — ההבדל היסודי הראשון שבין יוהר לשמיר ומוסנון. יוהר תפס אותה אמת שבכפייית-טובה של הגורל מתוך השלמת המודע על ידי הבלתי-מודע, וכך נוצר עולמו השלם. גם הגון המקומי קם לתחייה על ידי מה שהגלה נעשה הדום לסמוי. השניים משוטטים בצומת לילה תמים על פני האדם, הנוף והחזויה. וניתן לו ליוהר לקפל בתוך שעה אתה את ההחיייה כולה. הוא מצא את סוד התדירות בהי הרגע, כמעשה פרוסט בומנו, אין כאן פסיכולוגיזם זול — זוהי דרך קלאסית חדשה המשווה למצויר ערך כללי, יפה לא רק „גבעתו“ אלא „גבעות“ כולן ולא ללילה אחד אלא „לילות“ הרבה, בלא שייגרע בכך משלימות דמותו של „גבעתו“. יסוד כמירקלאסי זה הוא ההבדל היסודי השני שבינו לבין שמיר ומוסנון הנמשכים, אם גם שלא מדעת, אחרי סמנים רומאנטיים מובהקים.

גבעתו של יוהר אף היא עומדת על נפשה. קיומה תלוי בתגבורת שתובא אליה אותו לילה בדרך-לא-דרך. כאן התכונה להתארעות, אך יוהר אינו נאחז בה בלבד: מגינים יהודיים מפניות שונות, הגותם ותקוותיהם, שוטרים ערביים והיילים בריטיים — ארץ-ישראל בגילוייה הנאמן ביותר. „לא כל העולם הוא החורשה, חצר ובית. יש גם שדות, יש עמקים, יש שמים מעל כל זה.“ ואמנם יוהר אינו שוכח — בניגוד למוסנון, הרואה את הדראמות של גבוריו, שהם בכל זאת יוצא-ידופן במובן מסוים, כראשיתו וסופו של הכל. אותה הוויית לילה היא חלק בלתי נפרד מהויה אחרת, רחבה יותר, ובאותו קשר הכרחי שבין שתי ההוויות כמוס אולי סודם של הערכים הבלתי-חולפים, שיוהר גילה בציורו של לילה אחד. הכל מרוכז כאן לתכלית אחת: להחזיק מעמד עד שיאור היום, ובתוך אחדות הפעולה והזמן והמקום, ובמסגרת הטבעי והמת-קבל על הדעת צוירה בבואתה של תבל ומלואה. „לא היה קל להיות קשוב להרבה צדדים בבת-אחת, לחרוד מפני שפע כזה של רחשים“ — אומר יוהר.

ארצות הברית והמזרח הקרוב

מיכאל אסף

The United States and the Near East
by E. A. Speiser. Harvard University
Press, 1947.

כהוצאת מכללת הארווארד המכובדת, ובמסגרת „הספריה למדיניות חוץ“ אשר סאמנר וואלס הוא עורכה, יצא, כמדומה, הספר הרציני והמקיף הראשון על הפוליטיקה של ארצות הברית ב„מזרח הקרוב“. „המזרח הקרוב“ במשמע כאן מדינות הליגה הערבית, המחבר, אפרים א. שפייר, יהודי, ארכיאולוג, וכיום מורה לשפות שמיות באוניברסיטה של פנסילבאניה, עשה בשנות 1926/37 בעיראק כמנהל הפירות של עתיקות, בשנות 1943/5 עסק בשירותים מדעיים במזרח הקרוב מטעם הצבא. ידיעתו את המזרח הקרוב, בעבר הרחוק ואף בהווה, היא איפוא מכלי ראשון. כל דף של ספרו מעיד על כך.

הספר, יסודו בבקאות של איש מדע, אינו מדעי אלא פוליטי, אם תמצא לומר: פוליטי-תעמולתי. כל הספר, בן 263 עמוד, לא נתחבר, כנראה, אלא בשביל פרק מסיים אחד, בן 18 עמודים, ונושאו: „ארצות הברית, המזרח הקרוב והעתיד“. תפקידו של הספר לקרב אל שכלו של האמריקני המשכיל, הפעיל מבחינה פוליטית, את הבעיות של המזרח הזה, לקרב ולשכנע, כי המדיניות החיצונית של ארצות הברית במזרח הקרוב עד כאן לא היתה מספקת, שלימה ונכונה. המחבר ביקש להכניס בלב קוראיו את ההכרה כי אמריקה מעונינת עיני יסודי, הן מבחינה מעשית-כלכלית והן מבחינת מעמדה כמעצמה עולמית מכלרעת, במתרחש במזרח הקרוב. המחבר אינו רוצה שאמריקה תירש את מקומה של בריטניה באימפריאליזם, ובאותה מידה אין הוא רוצה שאמריקה תוסיף להיות כפופה, כבולה ואף גרורה לבריטניה ולהתכניותיה במזרח. הוא דורש מידת „אינטרס נאור“ מצד ארצות-הברית, אינטרס דמוקרטי ועם זה ריאליסטי, כלומר חפשי מהרר מנטיקה הכובת, הפרו-ערבית.

הספר הוא חיבור מזהיר מבחינת היקפו (הכולל סקירה על ימי קדם), חידירתו ומיצינו נושאו כאחד. היהודי הקורא בו ירגיש בלי ספק את הלב היהודי של מחברו, אך המחבר השכיל, ובחזאי גם השתדל, להציע את דבריו בצורה שכל קורא, ויהי גזעו אשר יהיה, ימצא בו הרצאה אובייקטיבית בהחלט. ובזה ערכו המעשי של הספר — על אף הנטיה לאובייקטיביות מופרזת כלפי הערבים וכלפי העולם האנגלו-סאכסי, דבריו של שפייר על קדושת ירושלים באיסלאם (ע' 195) טעונים בקורת. אמנם אנו חיים בתקופה,

זו רמותו של הכפר העברי, שורות-שורות של מנוצחים שלא זכו באותו חסד? מוסגנון, ובעיקר שמיר, מרגישים בנוף, שמיר מנסה לכסות על הרגשתו בדוק של סיכנות, אך הליריקה מבצבצת ומפכה. אלא שבעיקר מעסיקה את שני המספרים שאלה אחרת: האם קול הדראמה שבחיי המקום זועק למדי? הבמאי אולי רשאי לדרוש לאפקטים מסוג זה, אך לא המספר.

יזהר הוא שהעמיד את השאלה כתיקונה: סוד ההווייה הזאת וסוד עיצובה מהו? הוא מצא אותם וכשרונו עמד לו לגלותם לפנינו. „להבין את הבלתי נתפס“ — אומר יזהר, שעה שהוא מתאר את נפילתו של אחד מגבורי הנקודה, ואמנם הוא מקרב ללבנו, בניתוח דק, את הבלתי-נתפס; כיצד הופך האיש האפור לגבור, כשהשעה צריכה לו. יצחקלה אינו גיבור — אף אחד מאנשי הגבעה אינו „דרמטי“. אד"ר רבה, הוא מקונן מר: „מדוע זה דוקא אלי באים לקרוא כשיש צורך“, ואף על פי כן הוא נוהג בגבורה בלא דעת כי גבור הוא. באפיו האנושי, ובלי לקפח את יחידותו, הוא בא לגלם אפיים רבים, שנמצאים בכל שאר „הגבעות“.

ועוד יתרון ליוהר על המספרים האחרים — יתרון הצורה, הסגנון הפנימי והחיצוני, בסיפורו לא תמצא מעשה באקדה, שהונה לפני צבי, שיקפח בו את חייו, מנהג ציני-טראקליני, ששתל מוסגנון באד"ר מת נעמה, לא תמצא גם הרהורים מלאכותיים ונטולי-צורה, כגון: „הרות משחק בנו, הרות וניתוח האביב שכמש וקמל זה מכבר“...

דרך סיפורו של שמיר טבעית הרבה יותר, בעמ"מי ובבלתי-אמצעי שבה, אך גם הוא אינו נקי מצירר פים מפוקקים.

בלשונו של יזהר אין מקום לפסיבדו-פילוסופיה ולסאראקאזם לשמו. סגנונו הוא סגנונה של אופייה, עתיקת-יומין, תמימה והגיזנית, שופע אסוציאציות, כמהלך החיים עצמם. אפשר שיש כאן עודף הערות לואי יתר על המידה — סימנה של התקופה הוא, ודבר זה אפיינו גם לסגנונו של שמיר. ברם, בעוד שמיר נכנע יותר לחידושי-הזמן, מנסה יזהר כותו במויגת היסוד העברי העתיק בתודיש ואפילו בניב ההמוני, שאינו בא כקישוט אלא כהשלמה.

הסיפור העברי יצא לדרך חדשה עם יזהר, מוסגנון ושמיר. לכל אחד מהם דרכו שלו. בלי יודעים נסי תמנו בסיפורנו החדש שני כיוונים, האחד כמו-קלאסי והשני קרוב לרומאנטי. לפי שעה, הוכיח הכיוון הרא"שון את עליונותו על האחרון, וככל שהוא „ישן“ יותר הריהו גם מודרני ביותר. שלשתם כאחד גותנים חלקם לציור נופם, אקלימם הנפשי ועולמם הרוחני של חיינו החדשים.